

מעדני יו"ט

– מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה –

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

פסח תשפ"ד

גליון שצ"ז

מצא חמץ בפסח

המ"ב מפרש אף דאין החמץ שלו ואינו עובר בבל יראה מ"מ אסור להשהותו ברשותו דלמא אתי למיכל מיניה בשעה שעולה על הגג להשתמש בו.

וצריך שידחפו דוקא בקנה אבל ליגע בו בידים אסור דלמא אתי למיכל מיניה, ואע"ג דחמץ שלו מטלטלו ושורפו בחוה"מ התם שאני דכיון שהוא מחזר עליו לשורפו לא חיישינן שמא ישכח ויאכלנו.

הביאור הלכה (תמ"ו) כתב מצא חמץ ברשות הרבים אסור לו להגביהו דמשעה שהגביהו קנאו ועובר בבל יראה, ואפי' אין דעתו לזכות בו אלא מגביהו כדי לסלקו ממקום שרבים עוברים עליו כדי שלא ישכחו בו נמי אסור מחשש שמא יבא לאכלו.

המ"ב (תמ"ה סק"ו) כתב שלפי המנהג שנוהגים להחמיר כשיטת ר"י אז יש להקפיד לשרוף את החמץ, כי מה שאנו נוהגים כר"י בשעה ששית הוא רק דעת רש"י דס"ל ששיטת ר"י היא קודם זמנו, וכמעט כל הפוסקים פליגי עליו, אבל לאחר שש כמעט כל הפוסקים העומדים בשיטת ר' יהודה מחמירים דס"ל ששיטת ר"י היא לאחר זמנו.

המ"ב (תל"ה סק"ה) כתב שאם כבר בדק וביטל כדינו קודם פסח ומצא חמץ בפסח נחלקו האחרונים אם צריך לברך, דכיון שכבר בדק וביטל כדינו וקיים תקנת חכמים אפשר דברכה ראשונה שבירך אז קאי על כל מה שימצא אף בתוך הפסח, וספק ברכות להקל. אבל אם לא ביטל החמץ לפני פסח או שנתחמץ לו חמץ בפסח יש לו לברך, ואם החמץ שמצא הוא פחות מכזית מחלוקת הפוסקים אם יברך.

ולפי מנהגנו שאנו כותבים בשטר מכירה שמוכרים לגוי כל חמץ בכל מקום שהוא כתבו כמה פוסקים שהמוצא חמץ בביתו בפסח אין לשורפו או לבערו מן העולם, שאיך יוכל לבער דבר שאינו שלו והוא קנין הנכרי, ואדרבה בשעה שיקחהו לשריפה הוה גזלן וקנאו להתחייב באונסין.

השבט הלוי (ט' קט"ז) כתב שכיון שדינו כחמץ של גוי הנמצא ברשות ישראל בלי קבלת אחריות לכן מצאו ביר"ט צריך לכסותו בכלי, ובחוה"מ עושה מחיצה גבוה י' טפחים. ואם זה אי אפשר במציאות לעשות מחיצה יקח החמץ ויצניעו עם שאר החמץ במקום שמכור לנכרי. ואע"פ שכתבנו לעיל שאין להגביה חמץ שמצא ברה"ר מ"מ זה דוקא כשמגיה אותו סתם אבל אם אומר בפה מלא שאינו רוצה לקנות רק לטלטלו אז אינו קונה, וק"ו כאן בחמץ שיש לו בעלים ואינו רוצה להפקיע הבעלות שלהם. והגזירה דשמא יאכל שכתבנו לעיל לא שייך כאן, משום סברת הוא עצמו מחזר עליו לשרפו מיכל אכיל מיניה, וגם כאן הרי מחזיר להוציאו מרשותו כדי שלא ישכח בו.

וממשיך וכתב שמ"מ אם מפריע לו שנמצא חמץ ברשותו ורוצה לשרפו מותר לו לשרפו ואין בזה משום גזל עכו"ם כי מן הסתם הגוי אינו מקפיד על זה, והרי הגוי אינו מפסיד מזה כלום כי אין דעת הגוי להנות ממש מן החמץ אלא דעתו לקנותו כהלכה ולהיות מוכן לחזור ולמכרו כהלכה לישראל, וגם אם נתן הגוי כסף ע"ז שיקבל בחזרה אם לא יקנה מ"מ שריפת חתיכת חמץ שמצא הישראל בפסח לא יגרע מאומה ויקבל אותו סכום כסף בין ישנו חמץ זה הנמצא בעולם או לא.

איתא בגמ' (פסחים ו'). אמר רב יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו ביום טוב כופה עליו את הכלי, אמר רבא אם של הקדש הוא אינו צריך, מאי טעמא מיבדל בדילי מיניה. וכן נפסק בשו"ע (או"ח תמ"ו) המוצא חמץ בביתו אם הוא בחול המועד יוציאנו ויבערנו מיד. ואם הוא יום טוב יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו, לפי שלא יוכל לטלטלו ביום טוב וגם לשרפו במקומו אסור.

המשנה ברורה שם (סק"ו) כתב שמסתימת השו"ע משמע דאפילו בחמץ שלא ביטלו כגון שנתחמץ ביום טוב דא"א לבטלו ועובר על בל יראה אפ"ה אין תקנה רק בכפיית כלי אבל הרבה פוסקים סוברים דדוקא בחמץ שביטלו קודם יום טוב דאינו עובר בבל יראה ורק מדרבנן צריך ביעור כדי שלא יבוא לאכול סגי בכפיית כלי אבל בחמץ שלא ביטל אתי לאו דבל יראה ודחי עכ"פ טלטול דרבנן ומותר לטלטלו ולהשליכו לנהר או לבית הכסא או לפררו ולזרוק לרוח. ואפילו לשרוף מותר לכמה פוסקים דמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כגון זה שהוא צורך היום קצת. וכתבו האחרונים שנהגו העולם כדעה הראשונה וכסתימת השו"ע ובכל גווני כופין עליו כלי.

עוד כתב המ"ב שמותר לבקש גוי להטילו לים או לבית הכסא ואפילו בחמץ שכבר ביטלו כי טלטול מוקצה ע"י נכרי הוא שבות דשבות ומותר במקום מצוה, ומ"מ אין העולם נוהגין כן ובכל גווני כופין עליו כלי.

השו"ע ממשיך וכתב ויש מי שאומר דיום טוב שני דינו כחול המועד לענין זה, ואם מצא חמץ ביום טוב שני אינו כופה עליו את הכלי אלא יוציאנו ויבערנו מיד וה"ה אם מצא ביום טוב ראשון שצריך לכפות עליו כלי יעמוד כן עד הלילה וכשיגיע יום טוב שני יבערנו.

המ"ב כתב שכיון שהוא מחל' לכן הסכימו האחרונים להלכה דאם כבר ביטל חמצו אז יום טוב שני כראשון, אבל אם לא ביטל חמצו או נתחמץ תוך הפסח דאינו בכלל ביטול והיה בזה שיעור כזית דלכו"ע עובר בזה על בל יראה ובל ימצא מן התורה אז יש לסמוך על סברת היש מי שאומר ולטלטל בעצמו החמץ להשליכו לים או לבית הכסא מאחר שלדעת רוב ראשונים מותר בזה גם ביום טוב הראשון.

השו"ע (ת"מ ב') כתב שגוי שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו כופה עליו כלי. ודוקא ביר"ט אבל אם הוא קודם יום טוב או חול המועד צריך לעשות מחיצה. אע"פ שהיהודי לא קיבל עליו שום אחריות אלא הגוי הניחו שם שלא ברשות, והטעם דגם בזה חיישינן שמא יבא לאכלו. המ"ב כתב שצריך מחיצה עשרה אפי' יודע שהגוי יחזור ויקחהו אחר יום או יומים, מיהו אם יודע שהגוי יחזור ויקחהו באותו יום גופא יש להקל דדי בכפיית כלי. וביר"ט עצמו החמץ מוקצה גם שהוא של גוי ולכן אינו יכול להזיזו או להוציאו מרשותו.

עוד כתב השו"ע (תמ"ו ג') גגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל, ה"ז דוחפו בקנה. ואם היה בשבת או ביר"ט, כופה עליו כלי, דאסור לטלטלו ביר"ט ושבת.

החתם סופר בתורת משה כתב שהראשונים תמהו מדוע לא תיקנו לברך ברכה שציונו לספר ביציאת מצרים בליל הסדר, ויש מתרצין שזה נכלל בברכת אשר גאלנו, ותמה על זה דלמה לא מברכין עובר לעשייתו קודם שמתחילין לספר ההגדה.

ומתרץ דאיתא בגמ' (פסחים קט"ז). מתחיל בגנות ומסיים בשבח, עבדים היינו ומתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו וכו', והנה כמו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמו כן חייב אדם לראות עצמו כאלו הוא היה עובד ע"ז, ועכשיו קרבו המקום לעבודתו, והיום בלילה הזה שיצאנו ממצרים התחיל לעבוד את השם בתחלה בהמצות הנוהגות אותו לילה. והנה מצינו בטבילת גרים שמברכין לאחר טבילה מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וצונו (פסחים ז'): הכא נמי קודם ספור יציאת מצרים אינו יכול לומר וצונו מפני שעדיין אנו בבחינה כאלו היה מעובדי ע"ז, ולאחר הספור שיוכל לומר וצונו אז הוא נכלל בברכת אשר גאלנו.

המשך חכמה (שמות יב, כב) מפרש מה שהרבה התורה וחז"ל בסייגים גבי פסח וחמץ הוא מפני שעל פי הגדרים והסייגים נגאלו, כי במצרים נשתכח מהם גופי תורה שהיו גוי מקרב גוי כמו שאמרו חז"ל 'הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה', וכן הפרו ברית מילה, אמנם הסייגים והגדרים שמרו ביתרון גדול, כמו שאמר במכילתא שלא שינו שמם לא שינו לשונם שלא גילו מסתורין. לא כן בגלות בבל, היו שומרים גופי תורה, אמנם הסייגים והגדרים עברו, שבניהם היו מדברים אשדודית ושינו שמם והתחתנו עם גויי הארצות, כמו שנאמר בעזרא (נחמיה יג, כג). וזה היה טעות בגלות בבל כי בימי היות ישראל בגולה העיקר הוא הסייגים והגדרים שלא יתערבו בין העמים. ולכן אמרו חז"ל (סוטה ל"ו). "עד יעבר עמך ה' עד יעבור עם זו קניית", ראויים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא כדרך שהיה כשיצאו ממצרים אלא שגם החטא, פירוש שעברו הגדרים והסייגים.

ולכן גם היה מצוה שלא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, ללמדנו שכל אדם יהא מוגדר ומקושר לכלל ישראל בסייגים וגדרים, שכל זמן שלא יהיה אור האלקי מופיע עליו גלויה לעיני כל, הסכנה גדולה שלא יתערבו בין האומות ויאבדו קיומם.

למרות שבכל השנה רצוי להמנע מכלים נאים, זכר לחורבן, מכל מקום בליל פסח מצוה לערוך את שולחן הסדר בכלים נאים כפי יכולתו, ואפילו כלים שאינם נצרכים לסעודה יניחם על שולחנו. השו"ע כתב שהטעם משום שיש לנהוג כדרך בני חורין שאוכלים את סעודתם בכלים נאים. טעם נוסף מצינו שהוא זכר לרכוש הגדול שיצאו בו בני ישראל מארץ מצרים.

הנה מה שיצאו ברכוש גדול הוא מהדברים שהקב"ה אמר למשה כבר בפעם ראשונה כשדיבר עמו בסנה על יציאת מצרים. והלקח והלבוב מפרש מה שהיה צורך להגיד לו ענין ביזת מצרים כבר מתחילה הוא משום שיש בזה לימוד גדול מאד, כי אדם חושב שענין פרנסה בא על ידי פעולותיו, ועיקר יציאת מצרים הוא לברר שהאדם יכיר שהכל בא בהשגחת הקב"ה, ולכן הקב"ה לימד לכלל ישראל בעת יציאתן ממצרים שגם הפרנסה היא באה מעת הקב"ה ועשה נס שאותן מצרים ששנאו את כלל ישראל הם עצמן פתאום נהפכו ומצאו חן ונתנו להם הרבה כסף.

מיד אחרי שאנו אומרים בהגדה את ארבע הבנים אנו אומרים יכול מראש חודש ת"ל בעבור זה וגו', האוהב ישראל מפרש אף אם התינוק שואל את האב שאלה זו בשאר ימות השנה אז יכול האב גם כן להשיב להבן כפי הכתוב בתורה, אך דהתורה מורה לנו דכל ימות השנה אף אם יאמר להבן הסיפור יציאת מצרים לא יהיו אז הדברים מתיישבים בלבו ולא יכנסו באזניו כ"כ כי זה תלוי באמונת הלב ולא כל מוחא סביל דא, אבל בליל פסח מתגלה אור השכל והאמת והאמונה על כל זרע ישראל, ואז כשתשיב לבנך תשובה זו בודאי יכנסו דברי האב באזני הבן ויאמין באמת ביציאת מצרים, ולא כשאר ימות השנה שהחושך גובר בעולם וע"י זה לא יוכל הבן לקבל כ"כ דברי אביו ולהאמין בהם.